

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Natura 2000-plan 2010-2015

Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested, Nørre Ådale samt Skravad Bæk

Natura 2000-område nr. 30
Habitatområde H30
Fuglebeskyttelsesområde F14 og F24

Kolofon

Titel:

Natura 2000-plan 2010-2015. Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested, Nørre Ådale samt Skravad Bæk.
Natura 2000-område nr. 30, Habitatområde H30, Fuglebeskyttelsesområde F14 og F24

Emneord:

Habitatdirektivet, Miljømålsloven, målsætninger, indsatsprogram, Natura 2000-planer, Hjarbæk Fjord, Lovns Bredning, Skals Å, Simested Å, Skravad Bæk, gul stenbræk.

Udgiver:

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Ansvarlig institution: Naturstyrelsen Vestjylland

Holstebrovej 31, 6950 Ringkøbing, www.naturstyrelsen.dk

Copyright: Naturstyrelsen, Miljøministeriet

Sprog: Dansk

År: 2011

ISBE nr. 978-87-7091-115-3

ISBN nr. 978-87-7091-116-0

Dato: 1. december 2011

Forsidefoto: Lovns Bredning med Ulbjerg Klint i baggrunden.
Fotograf: Peter Bundgaard

Resume:

Natura 2000-plan for Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested, Nørre Ådale samt Skravad Bæk (nr. 30). Natura 2000-planen skal sikre gunstig bevaringsstatus for områdets udpegede arter og naturtyper. Området og truslerne mod de udpegede naturtyper og arter beskrives, og der fastlægges målsætninger og indsatser for naturtyperne og arterne. Der foretages en strategisk miljøvurdering af planen.

Må citeres med kildeangivelse.

Indhold

Forord	4
Natura 2000-planlægning	5
<i>Natura 2000-planen er bindende for myndighederne</i>	5
Områdebeskrivelse	6
Trusler mod områdets naturværdier	10
Igangværende pleje og genopretning	13
Tilstand og bevaringsstatus/prognose	15
<i>Vurdering af tilstand</i>	15
<i>Vurdering af bevaringsstatus/prognose</i>	19
Målsætning	22
<i>Overordnet målsætning for Natura 2000-området</i>	23
<i>Konkrete målsætninger for naturtyper og arter</i>	25
<i>Modstridende interesser</i>	26
Indsatsprogram	27
<i>Generelle retningslinjer</i>	28
<i>Konkrete retningslinjer</i>	30
<i>Forslag til mulige virkemidler</i>	31
Sammenhæng og synergi med vandplan	31
Strategisk miljøvurdering	32
Bilag 1. Kort over Natura 2000-områdets geografiske beliggenhed og afgrænsning.....	33
Bilag 2. Opsummering af Natura 2000-planen og mulige virkemidler	34
Bilag 3. Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver	35
Bilag 4. Miljørapport for Natura 2000-planen	39

Foto: Claus Bjørn Larsen

Danmarks VIP-natur får egen bodyguard

Hvad har Skagens Gren, Silkeborgskovene og det Sydfynske Øhav til fælles? Eller klokkefrøen, fiskeørnen og gråsælen? De er alle en del af Danmarks særligt værdifulde natur, som vi er forpligtet til at passe godt på. Det samme gælder strandengen, højmosen og boblerevet. Natura 2000-områderne er et netværk af naturområder i EU, der indeholder særligt værdifuld natur set i et europæisk perspektiv. Natura 2000 skal sørge for, at alle 27 EU-lande drager omsorg for egne truede dyr, planter og natur.

Danmark har i alt 246 Natura 2000-områder. Hvert område får nu sin helt egen naturplan, der skal fungere som bodyguard. Det er i alt for mange år gået tilbage for naturens mangfoldighed. Nu skal planerne sørge for, at staten, kommuner og lodsejere drager omsorg for de naturtyper og plante- og dyrearter, der er truede sårbare eller sjældne i EU.

Ny natur på vej

Naturplanerne er den hidtil største naturindsats, der nogensinde er sat i værk i Danmark. Budgettet er ca. 1,8 mia. kroner og vil i stor udstrækning blive finansieret af EU's landdistriktsmidler. Den planlagte indsats dækker ca. 1.600 km², hvoraf de 40 km² er ny natur.

Der er planlagt hundredvis af nye vandhuller, som vil sikre levesteder for padder som klokkefrøen og vandsalamanderen. 200 km² løvskov skal beskyttes mod rydning, og flere hule, gamle og døde træer vil give levesteder for svampe, flagermus og insekter. Fiskeri på havet skal reguleres, så de unikke danske boblerev sikres mod at blive ødelagt af fiskeredskeer, og danske højmoser skal igen have mulighed for at få det bedre. Lige nu er de truet af udtørring og tilgroning. Med naturplanerne skal der ryddes krat og buske og gives bedre og mere naturlige vandforhold.

Tilbagegangen stoppes

Som ny miljøminister er jeg glad for, at vi nu har en plan for at stoppe naturens tilbagegang i Natura 2000-områderne. Der må ikke ske yderligere skade på naturen. Planerne har været for længe undervejs under VK-regeringen. Natura 2000-områderne blev udpeget i årene 1998-2004, og tilbagegangen skulle være standset allerede sidste år.

Danmarks nye SRSF-regering vil føre en mere aktiv og fremsynet naturpolitik. De 246 Natura-områder har nu hver en bodyguard, mens regeringen laver en plan for hele Danmark. Naturplan Danmark skal sætte ambitiøse mål – ikke blot for den natur som findes i Natura 2000-områderne, men for hele den danske natur.

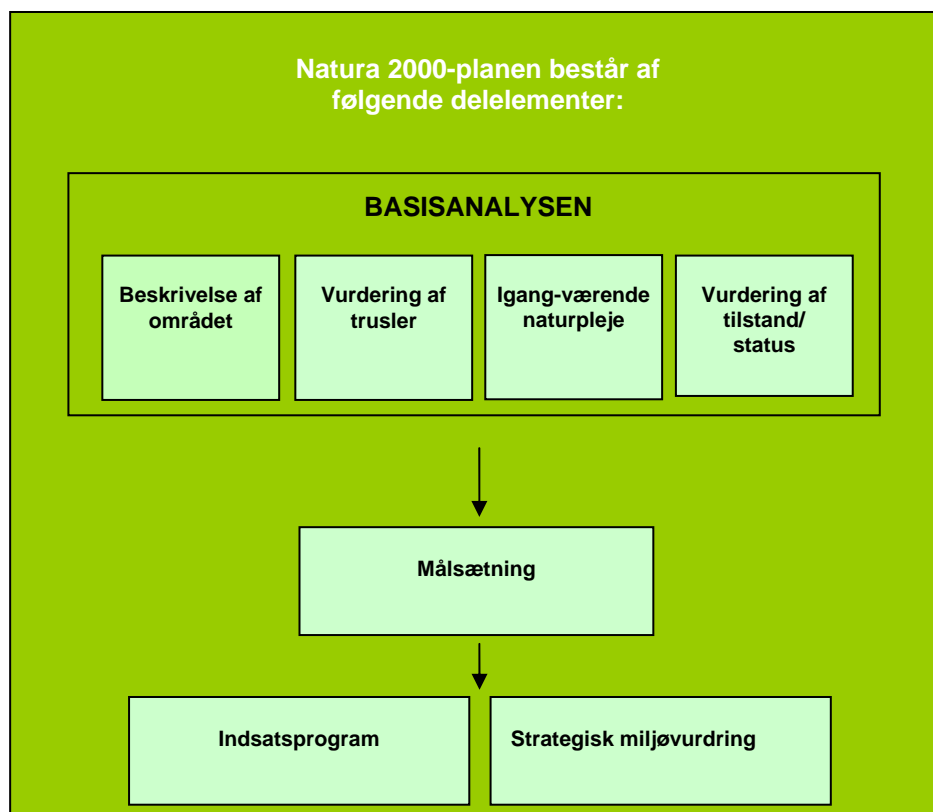
Lad os så komme i gang !

Med venlig hilsen
miljøminister Ida Auken

Natura 2000-planlægning

EU's Natura 2000-direktiver (Fuglebeskyttelses- og Habitatdirektiverne) forpligter Danmark til at gøre den nødvendige indsats for at sikre eller genoprette en række sjældne, truede eller karakteristiske naturtyper og arter. Gennem en målrettet indsats i de udpegede Natura 2000-områder bidrager Danmark til at sikre den europæiske natur og dens mangfoldighed.

Med henblik på at prioritere den nødvendige indsats udarbejder Naturstyrelsen en Natura 2000-plan, der dækker hvert af de udpegede beskyttelsesområder. Natura 2000-planen er en sammenfattende plan, som både indeholder Natura 2000-skovplan for de skovbevoksede fredskovpligtige arealer og Natura 2000-plan for øvrige områder samt arter.

Figur 1. Opbygning af en Natura 2000-plan.

Planen omfatter "udpegningsgrundlaget", dvs. de naturtyper og arter, som området er udpeget for. Natura 2000-planens indhold er vist i figur 1.

Natura 2000-planen er bindende for myndighederne

Natura 2000-planen er bindende, således at alle myndigheder i deres

arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt skal lægge Natura 2000-planen til grund. Planen er vedtaget i 2011, hvorefter kommunalbestyrelserne og Naturstyrelsen udarbejder bindende handleplaner, som skal sikre gennemførelsen af Natura 2000-planen. Direkte statslig opfølgning i form af bekendtgørelser o.l. sker dog på grundlag af Natura 2000-planen. Offentlige lodsejere kan vælge at gennemføre Natura 2000-planen direkte i deres drifts- og plejeplaner.

Natura 2000-planen tilsidesætter ikke øvrig lovgivning, og den indsats, som iværksættes for at sikre planens gennemførelse, skal have de fornødne tilladelser, dispensationer m.v. på grundlag af konsekvensvurderinger mm. Der er ikke gennemført en konsekvensvurdering i henhold til habitatdirektivets artikel 6.3 af de enkelte planer, idet der ikke i planen er taget konkret stilling forvaltningsindsatsens præcise lokalisering eller valgt forvaltningsmetoder. Der er dog i Natura 2000-planen taget stilling til afvejning mellem modsatrettede naturinteresser i de tilfælde hvor sådanne allerede på nuværende tidspunkt i planlægningen kan forudses, og hvor en sådan afvejning er forbundet med og nødvendig for forvaltningen af området. Evt. konkrete konsekvenser af denne afvejning vil blive afklaret i forbindelse med gennemførelsen af planen og valg af virkemidler.

Natura 2000-planens målsætninger er bindende og skal desuden anvendes ved konsekvensvurdering i forbindelse med myndighedsudøvelse, jf. Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 408 af 1. maj 2007 (ændret ved bekendtgørelse nr. 1443 af 11. december 2007 med senere ændringer) om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

Indsatsprogrammets retningslinier er ligeledes bindende og danner grundlag for områdets handleplan og eventuelle drifts- og plejeplaner.

Natura 2000-planen koordineres med vandplanen for hovedvandede Limfjorden og Gudenåen og bliver ligesom denne revideret hvert 6. år. De dele af Natura 2000-planen, der vedrører skovbevoksede, fredskovspligtige arealer, revideres dog kun hvert 12. år.

Områdebeskrivelse

Natura 2000-området har et areal på 23.520 ha og afgrænses som vist på bilag 1. Vandområdet i Limfjorden (Lovns Bredning og Hjarbæk Fjord) dækker heraf 9329 ha. Statsejede arealer udgør 556 ha. Natura 2000-området består af Habitatområde nr. H30 (Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord m.v.) og Fuglebeskyttelsesområde nr. F14 (Lovns bredning) og F24 (Hjarbæk Fjord).

På [Naturstyrelsens hjemmeside](#) samt i figur 2 og bilag 2 er der angivet hvilke naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for dette område.

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 30 - Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested og Nørre Ådale og Skravad Bæk		
Naturtyper:	Vadeflade (1140) Lagune (1150) Bugt (1160) Rev (1170) Strandvold med enårige planter (1210) Strandvold med flerårige planter (1220) Kystklit/klippe (1230) Enårig strandengsvegetation (1310) Strandeng (1330) Kliihede (2140) Søbred med småurter (3130) Kransnålalge-sø (3140) Næringsrig sø (3150) Brunvandet sø (3160) Vandløb (3260) Våd hede (4010) Tør hede (4030)	Enekrat (5130) Tørt kalksandsoverdrev (6120) Kalkoverdrev (6210) Surt overdrev (6230) Tidvis våd eng (6410) Urtebræmme (6430) Nedbrudt højpose (7120) Hængesæk (7140) Tørvelavning (7150) Kildevæld (7220) Riggær (7230) Bøg på mor (9110) Bøg på muld (9130) Ege-blandskov (9160) Stilkege-krat (9190) Skovbevokset tørvemose (91D0) Elle- og askeskov (91E0)
Arter:	Kildevælds-vindelsnegl (1013) Grøn kølleguldsmed (1037) Stor kærguldsmed (1042) Bæklampret (1096) Flodlampret (1099) Stavsild (1103)	Stor vandsalamander (1166) Damflagermus (1318) Odder (1355) Spættet sæl (1365) Blank seglmos (1393) Gul stenbræk (1528)
Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 14 – Lovns Bredning		
Fugle:	Trækfugle: Sangsvane Hvinand	Toppet skallesluger Stor skallesluger
Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 24 – Hjarbæk Fjord		
Fugle:	Ynglefugle: Rørdrum Engsnarre Trækfugle: Sangsvane	Taffeland Troldand Hvinand Blishøne Klyde Hjejle

Figur 2. Naturtyper, fugle og andre arter, der udgør udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området.

Området strækker sig fra Hjarbæk Fjord, Lovns Bredning og Lovns halvøen i vest over de 4 store vandløb Lerkenfeld, Simested, Skals og Nørreå til de store mosearealer ved Øster Bjerregrav og Fussing - og Glenstrup søer mod øst.

Lovns Bredning og Hjarbæk Fjord udgør den store marine del af området, hvor vand- og vadefladerne fungerer som raste- og fourage-

ringsplads for en række vandfugle. Disse arealer udgør en vigtig raste- og fourageringsplads for sangsvane i vinterhalvåret og troldand i fældningstiden i efteråret. Desuden er der en stor bestand af fældende og overvintrende hvinand. Områderne har især tidligere rummet vidtstrakte flader med ålegræs. Mellem Hjarbæk Fjord og Lovns Bredning er der en dæmning med sluse. Vandudvekslingen gennem slusen har stor betydning for hvilket plante- og dyreliv, der er i Hjarbæk Fjord. Fjordene er i mindre omfang fourageringsområde for spættet sæl.

Især langs Lovns Bredning findes en del arealer med strandeng og artsrige overdrev, der blandt andet huser store bestande af de nationale ansvarsarter nikkende - og opret købjælde. Umiddelbart vest for dæmningen ved Virksund ligger Ørslevkloster Sø, der pga. forbindelsen med Hjarbæk Fjord i perioder tilføres salt og derfor må karakteriseres som en brakvandssø.

Lovns halvøen mod nord rummer store sammenhængende arealer med habitatnaturtyper.

Udsigt over den øvre Skals Ådal fra Læsten Bakker, hvor de artsrige sure overdrev og kildevæld for foden af skrænterne afgræsses af kreaturer. Foto: Henriette Bjerregaard.

De 4 store ådale er især i de nedre dele præget af drænede og opdyrkede arealer (tidligere enge og moser). I de øvre dele af ådalene findes mange arealer, hvor opdyrkning og afgræsning er ophørt, fordi de er uegnede til moderne landbrugsdrift. Langs ådalenes skrænter findes mange vældprægede partier med sjældne planter (som f.eks. gul stenbræk) samt artsrige overdrev. Den fysiske tilstand i de fire store vandløb indenfor området er forholdsvis god ligesom miljøtilstanden de fleste steder er tilfredsstillende, og der er i Skals – og Simested Å fundet en række smådyr der er medtaget på den danske rødliste. Vandløbene er levested for både flod- og bæklampret og Skals og Simested Å er desuden også levested for grøn kølleguldsmed. For odderen udgør habitatområdet et af de nationale kerneområder med en fast bestand i områdets mange vandløb og søer.

Især Nørreådalens har en del veludviklede væld og rigkær med sjældne planter, herunder gul stenbræk og blank seglmos, men størstedelen af ådalen består af drænedede enge og moser, eller store sammenhængende arealer med høj sødgræssump, pilesumpe samt en del skovbevoksede tørvemoser. Midt i Nørreådalens ligger Ø Bakker, der er en stejl og markant morænebakke med hede og enebærkrat. Nørreåen leder vandet fra et stort søsystem uden for Natura 2000-området bestående af blandt andet Hald Sø og Viborg Søerne, og åen afvander til Gudenåen.

Skalsådalens indeholder mange gamle tørvegravningsarealer, herunder det store og vildtvoksende område Bjerregrav Mose, som bl.a. rummer hængesække og store partier med skovbevokset tørvemose. Området blev tidligere udnyttet til engdrift og græsning, men hovedparten er i dag uden drift og under tilgroning med især pil. I ådalens øvre dele findes endvidere artsrige ekstremrigkær og kildevæld med sjældne arter. Allerøverst i Skalsådalens ligger Læsten Bakker med meget artsrige sure overdrev og kildevæld, samt et moseområde, der inkluderer en tidligere højmose, Tuemose. Denne mose er nedbrudt af tidligere tiders tørvegravning.

Skravad Bæk løber til Skals Å fra nord, dalskrænterne her rummer botanisk vigtige overdrev og heder med forekomst af sjældne arter og dalbunden rummer væsentlige arealer med kildevæld og rigkær. I en række andre sidedale til Skalsådalens ligger de større søer, Rødsø, Hærup Sø (lavvandet næringsrig sø), og Klejtrup Sø (lavvandet kransnålalge-sø), samt tilløb fra Glenstrup Sø og Tjele Langsø (sidstnævnte ligger i et tilgrænsende Natura 2000 område). Fussingsø er en dyb, næringsrig sø med en del vandplanter, bl.a. har kortskaftet skeblad her sit eneste voksested i Danmark.

Simested Å er landskabelig værdifuld især på en fredet strækning mellem Sdr. Borup og Ålestrup. Borup Hede udgør det største samlede areal med tør hede (51 ha). I de øvre dele af ådalens findes en række værdifulde arealer med rigkær og paludellavæld, som bl.a. er levesteder for kildevældsvindelsnegl og blank seglmos.

Bøgeskov på morbund ved Fussing Vandmølle. Foto: Henriette Bjerregaard.

I basisanalysen for Natura 2000-området Lovns Bredning, Hjarbæk Fjord m.v. findes der en mere detaljeret gennemgang af arterne og naturtyperne på områdets udpegningsgrundlag. Se [Naturstyrelsens hjemmeside](#).

Natura 2000-området ligger i Skive, Viborg, Vesthimmerlands, Mariagerfjord og Randers Kommuner og indenfor hovedvandoplandene Limfjorden og Randers Fjord.

Trusler mod områdets naturværdier

I det følgende afsnit skal de oplyste trusler forstås som påvirkninger af naturtyper og arter, der er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. Trusler er i den forbindelse aktuelt forekommende og konkrete påvirkningsfaktorer, der enkeltvis eller i samvirkning vil kunne forhindre, at naturtyperne og arterne opnår gunstig bevaringsstatus. Det kan dog også være potentielle påvirkningsfaktorer i det omfang, at der er viden om, at påvirkningerne periodevis er forekommet i området, men aktuelt ikke er til stede. Aktuelle påvirkninger, der f.eks. reguleres internationalt eller i anden sammenhæng, og derfor ikke er et anliggende for Natura 2000-planen, kan også fremgå, men vil ikke være en del af denne Natura 2000-plans indsatsprogram.

Arealreduktion/fragmentering: Arealet med tør hede, overdrev (alle 3 typer), strandeng, kildevæld, rigkær og småsøer/damme er reduceret på grund af tilgroning med træer og buske og for de sidste fires vedkommende også afvanding, og mange af disse arealer ligger isolerede langt fra hinanden. Naturtypernes tilknyttede plante- og dyrearter, herunder stor vandsalamander, gul stenbræk, blank seglmos og kil-

devælds-vindelsnegl, har derved en øget risiko for at forsvinde, fordi de opsplittede arealer ikke kan opretholde levedygtige bestande af de pågældende arter.

Næringsstofbelastning: I mange søer er der for stor tilførsel af næringsalte fra oplandet og/eller frigivelse af ophobet fosfor fra søbunden. I de mindre søer og damme kan det være en trussel mod forekomsten af stor vandsalamander. Andre naturtyper kan stedvis være belastet af næringsstoffer, der tilføres med grundvand eller overfladevand. Dette fører til dominans af højt voksende næringsstofkrævende arter som stor nælde og lådden dueurt på bekostning af en artsrig, lavtvoksende og lyskrævende vegetation, der skygges bort. Organisk udledning er flere steder et problem for områdets vandløb og forekomsten af bl.a. grøn kølleguldsmed, bæklampret og flodlampret.

Lovns Bredning og Hjarbæk Fjord er som resten af Limfjorden påvirket af for store tilledninger af næringsstoffer fra land. Dette resulterer i nedsat sigtdybde, begrænsning af ålegræssets dybdeudbredelse, samt hyppige tilfælde af iltsvind ved bunden. Bundfaunaens sammensætning påvirkes af disse forhold og dermed også fødegrundlaget for taffeland, troland og hvinand, der i forskellig grad lever af hvirvelløse dyr på bunden. Blishøne, der lever af vegetation, samt toppet skallesluger, der delvis lever af fisk, påvirkes også af det ustabile fødegrundlag.

Blishøne ses talrigt i Hjarbæk Fjord. Foto: Peter Bundgaard.

Luftbåren belastning af kvælstof: Bortset fra naturtyperne strandeng og tørt kalksandsoverdrev og kalkoverdrev er laveste ende af tålegrænse-intervallet for de enkelte naturtyper overskredet for hele eller næsten hele arealet med alle naturtyper i Natura 2000-området. Ud over selve naturtypen påvirker det også de dyr og planter, der har

disse naturtyper som primært levested.

For arealer med nedbrudt højmose, hængesæk, tørvelavning, de sjældne naturtyper rigkær med følsomme højmosearter samt sønaturtyperne kransnålalgesø, brunvandet sø og næringsrige søer, er den højeste ende af tålegrænse-intervallet for kvælstofbelastning overskredet for hele eller størsteparten af arealet. Det samme gælder for hovedparten af de kortlagte skovnaturtyper.

Tilgroning: Der er uønsket opvækst af træer og buske på mange arealer med hede, overdrev, enekrat, tidvis våd eng, nedbrudt højmose, hængesæk, tørvelavning, kildevæld, rigkær og små søer/damme. Levestederne for flere arter fx kildevældsvindelsnegl, stor vandsalamander, blank seglmos og gul stenbræk påvirkes negativt af tilgroning med vedplanter. I flere af de lysåbne egekrat sker der en indvandring af skyggetålende træarter som bøg, der udgør en trussel mod naturtypen.

En række lysåbne naturtyper som strandeng, kalkoverdrev, surt overdrev, tidvis våd eng, hængesæk, tørvelavning, kildevæld, rigkær og småsøer/damme er truet af tilgroning med græsser og høje urter. Den omfattende tilgroning bortskygger den oprindelige flora. Tætte bestande af høje græsser, tagrør og lignende i de lysåbne kilde-, mose- og engarealer forringer levestederne for bl.a. kildevældsvindelsnegl, blank seglmos, gul stenbræk, engsnarre og klyde.

Uhensigtsmæssig hydrologi: For Hjarbæk Fjord gælder det, at slusen ved Virksund virker som højvandssluse og i det meste af året skaber uhensigtsmæssig lagdeling (saltspringlag) i ca. 2 m dybde. En lomme af iltfattigt saltvand ligger derfor mere eller mindre permanent ved dæmningen.

Udtørring af rigkær og kildevæld på grund af dræning og grøftning er udbredt i Natura 2000-områdets ådale, og der findes mange arealer, hvor vegetationen er forarmet og nu helt domineret af græsarten mose-bunke. I dag har terrænet i en del af de dræned lavbundsarealer sat sig. Dræning og grøftning udgør også en væsentlig trussel mod tilstanden af strandeng, våd hede, tidvis våd eng, hængesæk, nedbrudt højmose og tørvelavning. Dræning er ligeledes en trussel mod levesteder for en række arter som kildevældsvindelsnegl, blank seglmos, gul stenbræk og tildels klyde. Grødeskæring og regulering påvirker den naturlige hydrologi i områdets vandløb negativt.

Uhensigtsmæssig drift: Intensiv skovdrift kan medføre, at flere af skovnaturtyperne forringes eller ødelægges. Desuden er der en utilstrækkelig beskyttelse af skovnaturtyperne mod bl.a. konvertering til andre træarter.

Forstyrrelser: Forstyrrelser fra rekreative aktiviteter (jagt, vandski m.v.) på Lovns Bredning kan stedvis og i perioder udgøre forstyrrelser af rastende hvinand og toppet skallesluger. I sensommeren, mens arterne i en periode ikke kan flyve på grund af fældning af svingfjere, er forstyrrelse særlig kritisk.

Miljøfarlige stoffer: Som det fremgår af vandplanen for Limfjorden er der konstateret miljøfarlige stoffer i koncentrationer, der overskrider midlertidigt fastlagte grænseværdier.

Invasive arter: Invasive vedplanter, er en trussel mod flere af områdets naturtyper og arter. I Lovns Bredning kan både de ikke-hjemmehørende butblæret sargassotang, stillehavsøsters og dræbergobler være en trussel mod flere af de marine naturtyper og deres arter.

Fiskeri: Fiskeri med bundsløbende redskaber, hvorved der sker en fysisk ødelæggelse af de marine naturtype 1160-bugter og 1170-rev, dels ved fjernelse af bundflora og bundlevende dyr, og dels ved fjernelse af hårdbund, sten og skaller, kan være en trussel mod områdets marine naturtyper.

Igangværende pleje og genopretning

Inden for Natura 2000-område nr. 30 har to større delområder været med i et LIFE-projekt omkring pleje af overdrev. Det drejer som om overdrevsarealer inden for det fredede område langs Simested Å fra Sdr. Borup – Ålestrup og langs Skravad Bæk. Der blev i den forbindelse udført naturpleje i form af rydning af træer og buske og påbegyndt afgræsning/slæt på en del arealer med overdrev. Projektet følges op af mindre overdrevsprojekter udført af Viborg - og Vesthimmerlands kommuner.

Borup Hede, der udgør det største samlede areal med tør hede, er tidligere blevet afbrændt af Viborg Amt, og i Læsten Bakker er nåletræsbeplantninger afviklet og rydning af vedplanter og afgræsning er foranstaltet af Århus Amt.

Randers Kommune har fulgt op på og kraftigt udvidet den tidligere pleje i Læsten Bakker og Læsten Kær fredningerne. Der er tale om græsningspleje med kvæg samt anlæg af stier i området.

Tidligere og nuværende kendte levesteder for blank seglmos og gul stenbræk i Lerkenfeld Ådal har indgået i et større naturforvaltningsprojekt omkring pleje og genopretning af levesteder for disse to arter. Projektet har omfattet rydning af vedplanter, opsætning af hegn og indgåelse af græsningsaftaler.

Vesthimmerlands Kommune har etableret afgræsning i Store Ramshule på Lovns halvøen siden kortlægningen af området i 2005. Afgræsningen omfatter områder med naturtyperne 6230 og 6210. Indenfor samme områder, er der foretaget rydning af træopvækst på overdrev i 2008-2009.

Der er etableret afgræsning på overdrev og rigkærsarealer syd for Svingelbjerg i 2006 via en MVJ aftale med det tidligere Nordjyllands Amt.

Viborg Kommune har i 2007 ryddet en del af toppen af Ulbjerg Klint for opvækst og området plejes fortsat med afslåning og afgræsning.

Et mindre areal med overdrev på Næsset og et vældområde ved Vinkel begge i Nørreådalen er plejet af Viborg Kommune ved rydning af træer/opvækst.

Ø bakker bliver fortsat plejet af Viborg Kommune ved rydning af opvækst og afbrændinger/slåninger.

For at forbedre miljøtilstanden i Klejtrup Sø har der været forsøg med sørestaurering i form af opfiskning af skaller og brasen og udsætning af gedder. Der er ikke konstateret en forbedret miljøtilstand i søen efter dette tiltag.

På statsejede arealer nordvest for Fusing Sø er der etableret en godt 50-60 m bred dyrkningsfri bræmme for at mindske udvaskningen af næringsstoffer. Der er desuden afbrudt markdræn nord for søen, så næringsstoffer tilbageholdes og omsættes, inden de når søen.

Der foregår stævning af rød-el i ellesumpe på Naturstyrelsens arealer omkring Fusingø.

Hjarbæk Fjord er omfattet af en vildreservat bekendtgørelse. Denne bekendtgørelse har til formål at sikre Hjarbæk Fjord som raste-, fougagerings- og yngleområde for vandfugle. Jf. bekendtgørelsen er alt jagt forbudt i området og der er restriktioner for motorbådssejls m.v.

Inden for N30 findes adskillige fredede områder. Hovedparten er landskabsfredninger.

*Troldeender har især tidligere rastet i store antal i Hjarbæk Fjord.
Foto Peter Bundgaard*

Tilstand og bevaringsstatus/prognose

For nogle naturtyper er der udviklet et system til vurdering af den enkelte naturtypes aktuelle *tilstand*, som er et udtryk for typens aktuelle naturindhold og en række andre målbare faktorer.

Bevaringsstatus for naturtyper og arter er derimod en vurdering af, hvordan deres tilstand vil være i fremtiden, såfremt der ikke sker ændringer i udnyttelsen og i de trusler, der eksisterer i dag. Der er således tale om en *prognose* for arternes og naturtypernes udviklingsretning. I de følgende afsnit er der nærmere beskrevet tilstand og bevaringsstatus/prognose for områdets naturtyper og arter.

For skovnaturtyperne i området gælder, at alle fredskovpligtige arealer i hele Natura 2000-området er blevet kortlagt i 2005-2006. Skovnaturtyper på ikke fredskovpligtige arealer er kortlagt fra Rindsholm i syd til Fårup i øst i 2007-2008. Tilstanden er således kun vurderet for de kortlagte skovnaturtyper.

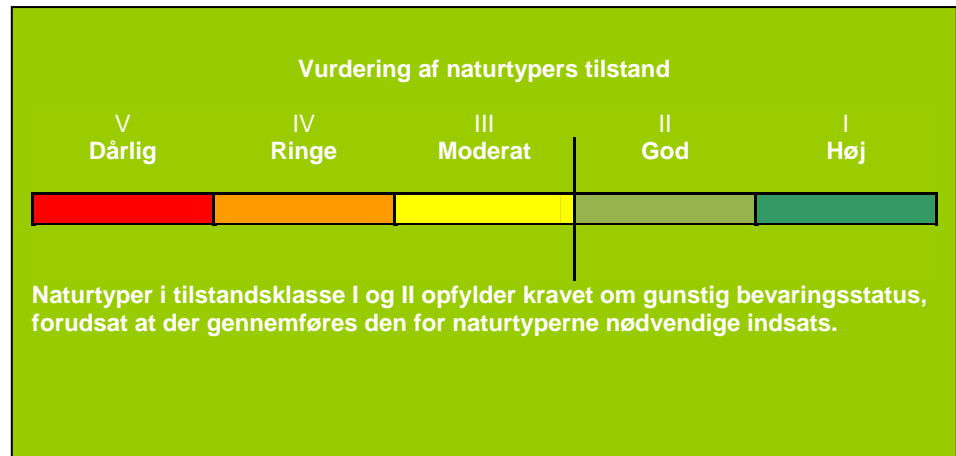
I de følgende afsnit er der nærmere beskrevet tilstand og bevaringsprognose for områdets naturtyper og arter.

Vurdering af tilstand

I dette område har langt de fleste tilstandsvurderede naturarealer en gunstig bevaringsstatus. Denne tilstand skal fastholdes fremover og der skal samtidig gøres en målrettet indsats for de resterende naturarealer, der ikke har gunstig bevaringsstatus på nuværende tidspunkt.

Der er foretaget en vurdering af tilstanden i 23 lysåbne naturtyper og 10 skovtyper. Naturtyperne er kortlagt dels i basisanalyserne, dels i

en efterfølgende kortlægning. Desuden er tilstanden vurderet for udvalgte forekomster af 5 søtyper. Vurderingen bygger på et system, der inddeler forekomster af habitatdirektivets naturtyper i 5 tilstandsklasser (figur 3), hvor I (høj) er bedst og V (dårlig) er værst.

Figur 3. Tilstandsklasser for naturtyper.

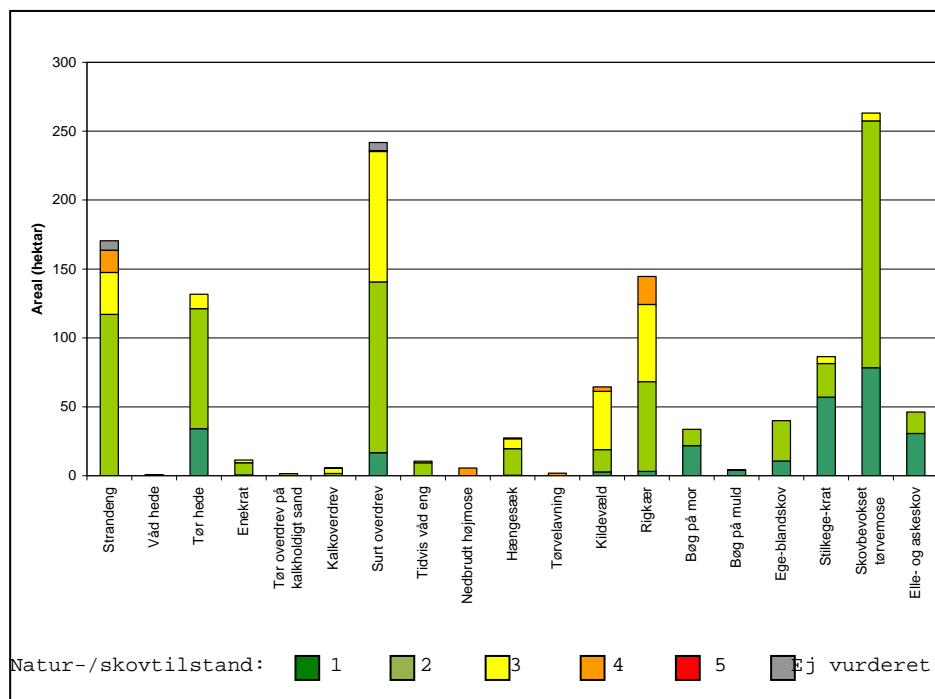
Som led i beregningen af tilstanden beregnes både et artsindeks, baseret på indholdet af plantearter i en cirkel med radius på 5 m og et strukturindeks, baseret på vegetationshøjden, opvækst af vedplanter, forekomst af drængrøfter mm.

For skovnaturtyperne baseres strukturindeks bl.a. på omfang af jordbearbejdning, afvandingsforhold, forekomst af invasive arter og trækronernes lagdeling i forskellige etager.

Strukturindeks og artsindeks for den enkelte naturtype vægtes sammen til naturtypens tilstandsklasse på arealet. Et højt strukturindeks kombineret med et lavt artsindeks viser, at naturarealet har forudsætninger for et højt naturindhold, men at de karakteristiske arter ikke er til stede. Et højt artsindeks kombineret med et lavt strukturindeks kan anvendes som et redskab til at lokalisere artsrige forekomster med et stort behov for pleje eller anden indsats.

I figur 4a og 4b er vist natur/skovtilstanden for Natura 2000-områdets naturtyper. I området findes der indtil videre tilstandsvurderet 33 ud af områdets i alt ca. 700 småsøer på under 5 ha. Småsøerne er ikke med i figurerne.

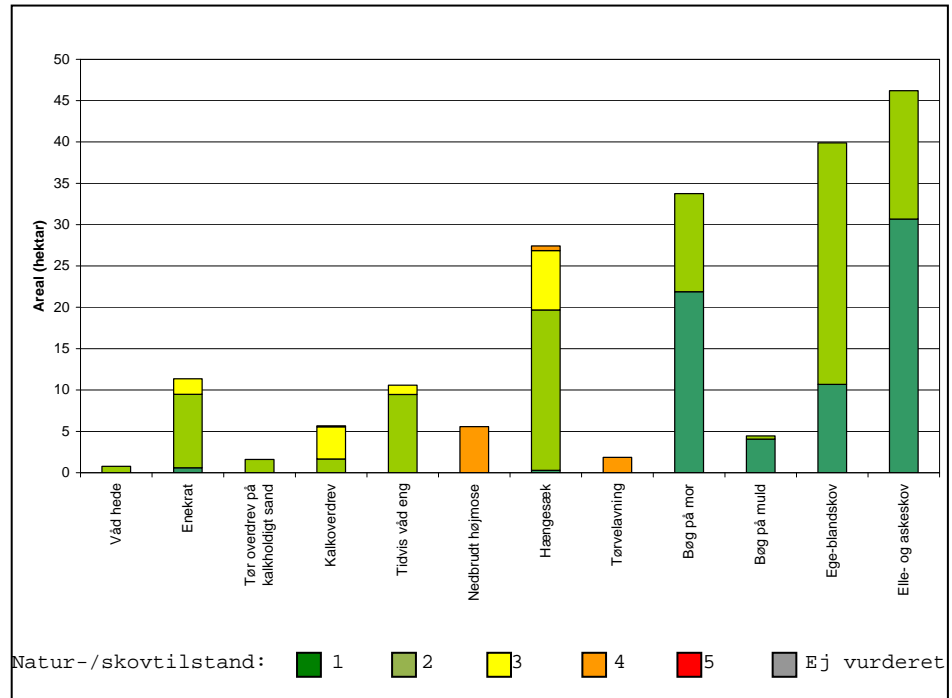
Figur 4a. Natur/skovtilstand for de af Natura 2000-områdets naturtyper, som er tilstandsvurderet. Naturtyper med et samlet areal på under 50 ha er også vist i figur 4b.

I det følgende nævnes eksempler på tilstandsvurderinger i området (se figur 4a og 4b).

For strandengenes vedkommende er strukturen høj-god (struktur klasse I-II) på næsten hele arealet, men artstilstanden er kun tilfredsstillende (artsklasse I-II) på ca. 2/3 af arealet. Samlet bliver der en god (dvs. gunstig) naturtilstand på ca. 2/3 af det samlede areal med strandeng.

Over 4/5 af arealet med tør hede er i gunstig tilstand både hvad angår artsindhold og struktur og dermed også naturtilstand.

De sure overdrev i dette Natura 2000 område har for størstepartens vedkommende bevaret en relativt stor pulje af karakteristiske arter, og ca. 3/4 af arealet er i god-høj artstilstand. Strukturen er mindre tilfredsstillende, og kun ca. 2/3 af arealet med surt overdrev er i gunstig strukturtilstand, hvilket primært skyldes tilgroning med høje urter, græsser og vedplanter. På trods af tilgroningen er det beregnet at 2/3 af arealerne med surt overdrev har gunstig naturtilstand.

Figur 4b. Natur/skovtilstand for de mindst udbredte af Natura 2000-områdets naturtyper, som er tilstandsvurderet.

Rigkærene i dette Natura 2000 område har for størstepartens vedkommende bevaret en relativt stor pulje af karakteristiske arter, og ca. 3/4 af arealet er i god-høj artstilstand. Strukturen er mindre tilfredsstillende, og kun ca. 1/3 af arealet med rigkær er i gunstig strukturtilstand, hvilket primært skyldes tilgroning med høje urter, græsser og vedplanter. Samlet set bliver naturtilstanden gunstig på ca. halvdelen af det samlede kortlagte areal med rigkær.

For kalkoverdrevenes vedkommende er det en dårlig strukturtilstand, der trækker størsteparten af arealet ned i en ugunstig naturtilstand (klasse III). Men da ca. 3/4 af arealet har god-høj artstilstand, er potentialet for en højere naturtilstand til stede.

Der er kortlagt 514 ha med skovnaturtyper. Ca. 2 % af skovnaturtypearealet er i skovtilstandsklasse III (10,6 ha) mens resten er i skovtilstandsklasse I (202,8 ha) og II (260,4 ha).

Der er kortlagt 33 forekomster af sønaturtyper, hvoraf 4 har høj naturtilstand, 24 har god naturtilstand og 5 har moderat naturtilstand.

Se kort med tilstandsvurdering af de enkelte forekomster i Natura 2000-området på [Naturstyrelsens hjemmeside](#).

Der er endnu ikke udviklet et system til vurdering af tilstanden for

alle lysåbne naturtyper, de marine naturtyper, større søer, vandløb samt fugle og andre arter.

Vurdering af bevaringsstatus/prognose

Miljømålsloven og skovloven fastsætter som et overordnet mål, at naturtyper og arter, som Natura 2000-områderne er udpeget for, skal have en gunstig bevaringsstatus. Gunstig bevaringsstatus er defineret i Habitatdirektivet (figur 5).

Gunstig bevaringsstatus skal generelt opnås inden for hver af Danmarks to biogeografiske regioner, nemlig den kontinentale og den atlantiske region. Gunstig bevaringsstatus skal dog ifølge EU's vejledning til direktivets artikel 6 også anvendes på de enkelte Natura 2000-områder, men der findes ingen retningslinjer for, hvorledes denne vurdering skal foretages. Den første Natura 2000-plan laves på grundlag af tilgængelig viden og derfor alene ud fra en prognose for de enkelte naturtyper og arters udvikling.

Gunstig bevaringsstatus

En naturtypes "bevaringsstatus" anses for "gunstig", når

- det naturlige udbredelsesområde og de arealer, det dækker inden for dette område, er stabile eller i udbredelse, og
- den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for dets opretholdelse på langt sigt, er til stede og sandsynligvis fortsat vil være det i en overskuelig fremtid, samt når
- bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for den pågældende naturtype, er gunstig

En arts "bevaringsstatus" anses for "gunstig", når

- data vedrørende bestandsudviklingen af den pågældende art viser, at arten på langt sigt vil opretholde sig selv som en levedygtig bestanddel af dens naturlige levesteder, og
- artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang, eller der er sandsynlighed for, at det inden for en overskuelig fremtid vil blive mindsket, og
- der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på langt sigt at bevare dens bestande

Figur 5. Habitatdirektivets definition af gunstig bevaringsstatus på biogeografisk niveau for naturtyper og arter.

Prognosen for de kortlagte naturtyper er bestemt på områdeniveau ud fra de enkelte forekomsters natur/skovtilstand og de aktuelle trusler og inddeles i *gunstig* eller *ugunstig prognose*. Naturtyper i tilstandsklasse I (høj tilstand) eller II (god tilstand) har en gunstig prognose, hvis det vurderes, at tilstanden også kan opretholdes på lang sigt. I mange tilfælde forudsætter det, at der gennemføres den

for naturtyperne nødvendige indsats i form af naturpleje, begrænsning af næringsstofftilførsel, forbedring af hydrologiske forhold m.m.

Prognosen for de øvrige naturtyper og alle arterne er baseret på den bedste tilgængelige viden. Her benyttes begreberne *vurderet gunstig*, *vurderet ugunstig* og *ukendt prognose*.

I Natura 2000-området er der foretaget følgende vurdering af prognosen for naturtyper og arter:

Prognosen er gunstig eller vurderet gunstig for:

- Naturtypen næringsrig sø pga. veludviklet vegetation
- Grøn kølleguldsmed dels på baggrund af viden om de store vandløbs generelt tilfredsstillende miljøtilstand del på baggrund af viden om artens forekomst i vandløbene
- Bæklampret, dette dels på baggrund af en faglig vurdering af vandløbskvaliteten i de pågældende vandløb dels på baggrund af viden om artens forekomst i vandløbene
- Odder, dette dels på baggrund af viden om artens forekomst inden for området dels på baggrund af artens positive bestandsudvikling i Jylland de seneste år.
- Sangsvane, hvinand og hjejle. Arterne vurderes at have stabile eller stigende rastebestande i området.

Prognosen er ugunstig eller vurderet ugunstig for:

- De 4 marine naturtyper primært på grund af stor belastning med næringsstoffer fra oplandet. For 1170-rev gælder, at prognosen desuden er vurderet ugunstig som følge af fiskeri med bundsløbende redskaber.
- Strandengene primært på grund af tilgroning med høje græsser og urter på en del af arealet
- Naturtypen søbred med småurter, kransnålalge-sø og brunvandets sø fordi laveste ende af tålegrænseintervallet for kvælstof-deposition er overskredet
- Våde og tørre heder og enekrat og på grund af at den laveste ende af tålegrænseintervallet for kvælstof-deposition er overskredet samt for tørre heders vedkommende problemer med tilgroning i vedplanter
- Tørt kalksandsoverdrev og kalkoverdrev da typerens arealer generelt er små og fragmenterede
- Surt overdrev da laveste ende af tålegrænseintervallet for kvælstof-deposition er overskredet og der er problemer med tilgroning med vedplanter

*Rastende hjejler ses hyppigst og i størst antal om efteråret.
Foto: Peter Bundgaard.*

- Arealer med tidvis våd eng på grund af afvanding, samt at laveste ende af tålegrænseintervallet for kvælstof-deposition er overskredet for langt den overvejende del af arealet.
- Arealer med nedbrudt højmose, hængesæk, tørvelavning, kildevæld og rigkær på grund af uhensigtsmæssig/dårlig hydrologi, tilgroning med vedplanter, invasive arter og fordi den laveste ende af tålegrænseintervallet for kvælstof-deposition er overskredet for alle eller næsten alle arealer og den højeste ende af tålegrænseintervallet er endvidere overskredet for hele eller næsten hele arealet af nedbrudt højmose, hængesæk og tørvelavning
- De 6 skovtyper da næringsstofbelastningen fra luften overskrider laveste ende af tålegrænseintervallet for skovnaturtypearealerne
- Kildevældsvindelsnegl, blank seglmos og gul stenbræk på grund af udtørring af levesteder, tilgroning med høje græsser, urter og vedplanter og fragmentering af egnede levesteder
- Rørdrum på grund af en lille og ustabil bestand i området
- Taffeland, troidand og blichøne på grund af reduceret fødegrundlag på grund af næringsstofbelastning i Hjarbæk Fjord.
- Klyde (trækfugl) på grund af tilgroning og afvanding på egnede raste- og fourageringspladser ved Hjarbæk Fjord.

Prognosen er ukendt for:

- Strandvold med enårige planter, strandvold med flerårige planter, kystklint/klippe, enårig strandengsvegetation, urtebræmmer pga. manglende kendskab til naturtypernes udbredelse og tilstand.
- Stor kærguldsmed (er ikke fundet i Jylland siden 1937) og dermed manglende kendskab til artens udbredelse

- Stavsild (fundet i få ex. ifm. fiskeundersøgelser i Limfjorden), flodlampret (kun få og udokumenterede observationer i området) og damflagermus pga. manglende kendskab til arternes forekomst i området.
- Det eneste kendte areal med klithede i området, på grund af manglende kendskab til naturtypens forekomst og udbredelse.
- De ikke kortlagte søer og naturtypearealer i området, herunder alle de større søer over 5 ha, pga. manglende kendskab til deres forekomst og tilstand.
- Vandløb pga. mangelfuldt kendskab til naturtypens udbredelse og tilstand i områdets vandløb.
- Stor vandsalamander på grund af manglende kendskab til artens udbredelse i området.
- Spættet sæl da artens forekomst i området er ustabil og utilstrækkeligt kendt.
- Toppet skallesluger, stor skallesluger og engsnarre på grund af meget fluktuerende bestande i området.

Stor skallesluger er visse år en talrig vintergæst i området. Foto: Peter Bundgaard.

Målsætning

Det overordnede mål er at sikre eller genoprette gunstig bevaringsprognose for de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget i de enkelte Natura 2000-områder (jf. dog nedenfor om eventuelle modstridende interesser).

Der opstilles en *overordnet målsætning* for området. Den overordnede målsætning angiver det overordnede sigte for, hvorledes området på lang sigt skal udvikle sig både for at sikre områdets integritet og en gunstig bevaringsprognose for arter og naturtyper. Målsætningen skal endvidere fremhæve de naturtyper og arter, der udgør den stør-

ste arealandel af området, og endelig fremhæves forekomster af naturtyper og arter, der har stor vigtighed på nationalt og/eller biogeografisk niveau. En vurdering af denne betydning foretages efter følgende kriterier:

- Stort areal, levested eller bestand
- Få forekomster
- Truede naturtyper og arter
- Særlige danske ansvarsområder

Der opstilles desuden mere *konkrete målsætninger*, der fastlægger de langsigtede mål for udviklingen i areal og tilstand for de enkelte naturtyper og arters levesteder. Målfastsættelsen tager udgangspunkt i den tilstand, som er vurderet for naturtyper og arters levested efter tilstandsvurderingssystemet. Hvor der ikke er udviklet et sådant system, skal gunstig bevaringsprognose sikres eller genoprettes på baggrund af bedste faglige viden. Da der endnu ikke er udviklet et tilstandsvurderingssystem til brug for vurdering af areal og tilstand af levestederne for fuglearterne, er fastsættelse af målsætningen for de enkelte fuglearter på udpegningsgrundlaget sket på baggrund af en vurdering af, om størrelsen og kvaliteten af levestedet kan rumme bestanden, og ikke på om bestanden rent faktisk er til stede. De i planen angivne bestandsstørrelser er fastsat på baggrund af den officielle danske indmelding til EU.

Såvel overordnet målsætning som de konkrete målsætninger rækker ud over 1. planperiode og beskriver en tilstand, der tager hensyn til potentialet i de lokale naturforhold. Målsætningerne afspejler desuden en afvejning af eventuelle modstridende interesser efter retningslinier angivet i By- og Landskabsstyrelsen 2009: "Retningslinier for den statslige Natura 2000-planlægning: Målfastsættelse og indsatsprogram".

Overordnet målsætning for Natura 2000-området

De store ådale og deres vandløb er sammen med fjordene karakteristiske landskabselementer i området. Naturtyperne i ådalene sikres en god-høj naturtilstand. Områdets truede naturtyper og arter prioriteres højt. Det gælder især alle typer af overdrev, tørre heder, rigkær samt genskabelse af levesteder for gul stenbræk. Stilkege-krat og oprindelig skovbevokset tørvemose prioriteres højt i området. Ligeledes sikres levesteder for den nationale ansvarsart damflagermus samt for blank seglmos og kildevældsvindelsnegl, der har vigtige bestande i området. Arealet af ovennævnte naturtyper og levesteder øges, og der skabes så vidt muligt sammenhæng mellem forekomsterne.

Naturtyperne i Hjarbæk Fjord, Lovns Bredning og de større søer i området prioriteres at opnå gunstig naturtilstand. Dette forudsætter en

god vandkvalitet, og at de marine områder får et substrat, der sikrer en udbredt undervandsvegetation. Dette vil tilfredsstillende livsbetingelserne for de vigtige forekomster af trækkende vandfugle som bl.a. sangsvane og troldand.

Områdets økologiske integritet sikres i form af en for naturtypen hensigtsmæssig drift/pleje og hydrologi, en lav næringsstofbelastning og gode sprednings- og etableringsmuligheder for arterne.

Baggrund for den overordnede målsætning

I dette Natura 2000-område er der i specielt fokus på tørre heder, sure overdrev og rigkær, som er truede naturtyper, men som her findes på betydelige arealer. Hertil kommer de kildevæld, der er levested for den truede bilag II-art gul stenbræk eller de sjældne bilag II-arter blank seglmos og kildevældsvindelsnegl. Natura 2000 området har en særlig betydning for blank seglmos og kildevældsvindelsnegl, da det huser henholdsvis 5 og 3 kendte forekomster, hvilket samlet set udgør mere end 5 % af de kendte levesteder på nationalt, biogeografisk niveau. Desuden er der fokus på den nationale ansvarsart damflagermus. Områdets havområder har international betydning som rasteområde for de nationale ansvarsarter sangsvane og troldand.

Udsigt over Skravad Bæk og rigkær langs med denne. Foto Frits Rost

Stilkege-krat og oprindelig skovbevokset tørvemose er i fokus i området da disse skovtyper udgør en stor andel af det samlede areal af naturtyperne på biogeografisk niveau. Områdets hedearealer, overdrev, kildevæld og rigkær er reduceret væsentligt i areal i de sidste årtier primært på grund af tilgroning i vedplanter, høje urter og græsser samt afvanding (de våde naturtyper), tilplantning og opdyrkning. Forekomsterne består i dag overvejende af små og fragmenterede arealer, som dog fortsat på en del forekomster indeholder

en meget artsrig vegetation.

Området indeholder et stort potentiale for udvidelse af arealet med tør hede, surt overdrev, kildevæld og rigkær. En øgning og sammenkædning af arealet med tør hede, tørt kalksandsoverdrev, kalkoverdrev, surt overdrev og rigkær forbedrer muligheden for at bevare og sikre spredningsmuligheder for naturtypernes karakteristiske og meget sjældne arter. Derimod vurderes det, at der er begrænset grundlag for at øge arealet med klithede, våd hede og tidvis våd eng. Derfor drejer det sig for disse naturtyper om at sikre de nuværende arealer.

Konkrete målsætninger for naturtyper og arter

Der opstilles følgende konkrete målsætninger, som fastlægger de langsigtede mål for naturtyper og arter i Natura 2000 området:

- *Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus.*
- *For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose skal udviklingen i deres areal og tilstand være stabil eller i fremgang.*
- *For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose skal udviklingen i deres natur/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil. Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. Navnlig for skovnaturtyperne kan der være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til arealmålet.*
- *For naturtyper og arter uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus. Det betyder, at tilstanden og det samlede areal af levestederne for områdets udpegede arter stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for nedennævnte bestandstal eller – for arter uden bestandstalsmål – grundlag for tilstrækkelige egnede yngle- og fourageringsområder.*
- *Tilstanden og det samlede areal af levestederne for rørdrum og engsnarre som ynglefugle øges, således at der er tilstrækkeligt med egnede yngle- og fourageringssteder inden for fuglebeskyttelsesområdet for arterne.*
- *Tilstanden og det samlede areal af levestederne for følgende trækfugle stabiliseres eller øges, således at der er grundlag for rastende/fouragerende bestande på ca. 10.000 stk. taffeland, ca. 9000 stk. troidand, ca. 10.000 stk. toppet skallesluger, ca. 3000 stk. stor skallesluger, ca. 15.000 stk. blichøne og ca. 400 stk. klyde.*

Sangsvaner på oversvømmet mark. Foto Peter Bundgaard

- *Tilstanden og det samlede areal af levestederne for følgende træfugle stabiliseres, således at der er grundlag for rastende/fouragerende bestande på ca. 400 stk. sangsvane, ca. 12.000 stk. hvinand og ca. 5000 stk. hjejle.*
- *Naturtypeforekomster i artsklasse I målsættes højt og søges udvidet/sammenkædet, hvis de naturgivne forhold gør det muligt.*
- *Arealet med tør hede, kalkoverdrev og surt overdrev søges hver udvidet, hvor de naturgivne forhold gør det muligt.*
- *Tørre kalksandsoverdrev søges fordoblet i areal og kædes så vidt muligt sammen med andre overdrev.*
- *Kildevæld og rigkær, som er levested for eller potentielle/tidligere levesteder for, de sjældne bilag II-arter gul stenbræk, blank seglmos og kildevældsvindelsnegl målsættes højt og søges fordoblet i areal.*

Modstridende interesser

En målsætning om gunstig bevaringsprognose for en bestemt naturtype kan indebære en nedprioritering af en anden naturtype eller art, og det er nødvendigt at foretage et valg.

Gul stenbræk vokser flere steder i området. Foto Frits Rost

Genskabelse/udvidelse af arealer med kilder og rigkær kan enkelte steder betyde en indskrænkning af arealet af habitatnaturtyperne skovbevokset tørvemose eller elle- og askeskov.

Hvor der er tale om unge skovnaturtyper, der evt. er plantet, prioriteres genskabelse af rigkær højest.

Rydning af unge elle- og askeskove i forbindelse med genskabelse af rigkær kan dog kun ske under forudsætning af, at arealet af skovnaturtypen opretholdes på nationalt biogeografisk niveau.

Hvor der derimod er tale om gamle og veludviklede forekomster af de to skovnaturtyper prioriteres disse højere end reetablering af rigkær eller kildevæld.

Indsatsprogram

Opfyldelsen af Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektivernes krav om gunstig bevaringsprognose er en opgave som strækker sig over lang tid og kræver en omfattende indsats over flere planperioder. Det er derfor nødvendigt at prioritere indsatsen i den enkelte planperiode. Den nationale prioritering af indsatsen i 1. planperiode er formuleret i 4 sigtelinjer, som lægger niveauet for indsatsen i planperioden. Sigtelinjerne er beskrevet i bilag 3.

Indsatsprogrammet der bygger på de 4 sigtelinjer beskriver indsatsen i den første planperiode 2010-2015 (for skovbevoksede fredskovspligtige arealer dog frem til 2021).

Indsatsprogrammet består af en række **generelle retningslinjer**, som skal sikre den eksisterende naturtilstand. De generelle retningslinjer gælder for alle arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget, og

den nødvendige indsats vil efterfølgende blive konkretiseret i de kommunale/statslige handleplaner.

Indsatsprogrammet består desuden af en række **konkrete retningslinjer**, som skal sikre små naturarealer, ubeskyttede naturarealer og særligt truede arter og naturtyper. De konkrete retningslinjer giver en nærmere beskrivelse af den indsats, som i disse særlige tilfælde skal indarbejdes i de kommende handleplaner.

Indsatsprogrammet indeholder ikke bindende krav til kommunalbestyrelsernes, Naturstyrelsens eller andre offentlige lodsejeres brug af de virkemidler og tiltag, som skal sikre den nødvendige indsats. Tiltag prioriteres og konkretiseres i handleplanerne eller i andre opfølgende tiltag.

Indsatsprogrammet for Natura 2000-området omfatter nedenstående generelle og konkrete retningslinjer, som tillige er vist oversigtligt i bilag 2.

Generelle retningslinjer

Indsatser efter sigtelinje 1. Areal og tilstand af udpegede naturtyper og levesteder for udpegede arter må ikke gå tilbage eller forringes.

- 1.1 *Reduktion af kvælstof-deposition fra luften på områdets habitatnaturtyper sker ved administration af husdyrgodkendelsesloven, der med ændringen af 10. februar 2011 har fastlagt et særligt beskyttelsesniveau af hensyn til bevaringsmålsætningen i Natura 2000-planlægningen. Den øvrige tilførsel af næringsstoffer til naturtyperne reduceres, herunder fra dræntilløb og fodring. For marine naturtyper, søer og vandløb reguleres tilførslen af næringsstoffer via vandplanen.*
- 1.2 *Der sikres den for naturtypen mest hensigtsmæssige hydrologi på arealer med våd hede, tidvis våd eng, nedbrudt højmose, hængesæk, tørvelavning, kildevæld, rigkær, samt på levesteder for kildevældsvindelsnegl, blank seglmos, gul stenbræk og klyde. Det undersøges nærmere, hvor der er behov for at skabe en mere hensigtsmæssig hydrologi i skovnaturtyperne, og disse steder sikres den for skovnaturtyperne mest hensigtsmæssig hydrologi.*
- 1.3 *Der sikres velegnede levesteder for stavsil, stor vandsalamander, engsnarre og klyde, samt tilfredsstillende levesteder og fourageringsmuligheder for damflagermus, odder, spættet sæl samt alle fuglearter på udpegningsgrundlaget.*
- 1.4 *Der sikres velegnede levesteder med individuel hensynta-*

gen til artens krav til vandstand på ynglepladsen for rørdrum og klyde

- 1.5 Der sikres velplejede ynglepladser for engsnarre i overensstemmelse med artens krav til en ynglebiotop*
- 1.6 Der sikres levesteder med individuel hensyntagen til den enkelte arts sårbarhed over for forstyrrelse for spættet sæl, damflagermus, hvinand, stor skallesluger og toppet skallesluger. Naturstyrelsen undersøger og vurderer, hvor og i hvilket omfang, der er behov for konkret indsats i forhold til forstyrrelse af fuglene. Nogle af landets væsentligste overvintringslokaliteter for damflagermus ligger inden for Natura 2000 område 39: Mønsted og Daugbjerg Kalkgruber og Mønsted Ådal.*
- 1.7 De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje*
- 1.8 Vandløb sikres gode fysiske forhold samt kontinuitet. Dette sikres via vandplanlægningen, og vil samtidig begunstige forekomsten af grøn kølleguldsmed, bæklampret, flodlampret og formentlig stavsild. Skovnaturtyperne skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift i skovnaturtyper være nødvendig for at opfylde direktivforpligtigelsen primært på arealer, som i forvejen i en længere periode har haft minimal eller ingen hugst.*

*Spættet sæl ses jævnligt i nærheden af dæmningen ved Virksund.
Foto Jeppe Bundgaard.*

- 1.9 Ynglevandhuller for stor vandsalamander plejes i overensstemmelse med bedst kendte viden om artens krav til levestedet.*
- 1.10 I de terrestriske naturtyper bekæmpes invasive arter og deres spredning forebygges så vidt muligt og vha. bedst*

kendte metode. Problemarter som gyvel bekæmpes og deres spredning forebygges.

- 1.11 Ift. naturtypen lavvandede bugter og vige arbejdes der i 1. planperiode på en afklaring af betydningen af vandudvekslingsforholdene gennem slusen ved Virksund for opnåelse af gunstig bevaringsstatus.

Konkrete retningslinjer

Indsatser efter sigtelinje 2. Små og fragmenterede habitatnaturtyper og levesteder for arter, som ikke kan opretholdes ved drift af det nuværende areal alene, sikres ved arealudvidelse, sammenkædning af arealer, pleje af naboarealer og/eller etablering af spredningskorridorer.

- 2.1 Forekomsterne af tør hede, tørt kalksandsoverdrev, kalkoverdrev, surt overdrev, kildevæld, rigkær og dermed levesteder for kildevældsvindelsnegl, blank seglmos og gul stenbræk søges udvidet og sammenkædet, hvor de naturgivne forhold gør det muligt, se sigtelinje 4.
- 2.2 Der skal sikres et passende antal velegnede ynglevandhuller for stor vandsalamander. Søerne indrettes i overensstemmelse med bedst kendte viden om artens krav til levestedet.

Stor vandsalamander. Foto Peter Bundgaard

Indsatser efter sigtelinje 3. Naturtyper og levesteder, som ikke er beskyttet af natur- og miljølovgivningen skal sikres.

- 3.1 Fouragerings-, raste- og overnatningspladser for hvinand, toppet skallesluger og stor skallesluger sikres mod uhenigtsmæssig forstyrrelse især i perioden fra sidst i juni til sidst i oktober (arts- og kønsvariation), hvor flere af arterne fælder svingfjerene og derfor ikke kan flyve. Naturstyrelsen undersøger og vurderer, hvor og i hvilket omfang,

- der er behov for konkret indsats.
- 3.2 *Et velegnet, sammenhængende rasteområde for klyde plejes og sikres i overensstemmelse med artens krav til biotop og til forstyrrelsesfrihed.*
  - 3.3 *Skovnaturtyper sikres. Der kan være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovtype.*
  - 3.4 *Konstaterede forekomster af habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen (fx meget små arealer), sikres mod ødelæggelse.*
  - 3.5 *Der sikres beskyttelse mod ødelæggelse af rev.*

Indsatser efter sigtelinje 4. Der skal gøres en særlig indsats for naturtyper og arter, hvis biogeografiske status er i fare for at blive alvorligt forringet i 1. planperiode.

- 4.1 *Kalkoverdrev, sure overdrev og rigkær sikres en hensigtsmæssig og sammenhængende drift. Lokalteter, der længe har været uden drift, eller som er påvirket af næringsstoffer, sikres en drift med maksimal næringsstoffjernelse.*
- 4.2 *Arealet med:
tør hede søges øget med op til 8-10 ha.
surt overdrev søges øget med op til 8-10 ha.
rigkær søges øget med op til 15-20 ha,
Det samlede areal med våd hede, tørt kalksandsoverdrev og kalkoverdrev sikres og det søges øget.*
- 4.3 *Levesteder for gul stenbræk sikres og om muligt udvides eller sammenkædes.*
- 4.4 *Levestederne for den sjældne bilag II-arter blank seglmos sikres og søges om muligt udvidet eller sammenkædet, hvor det er muligt.*

Forslag til mulige virkemidler

Kommunalbestyrelserne, Naturstyrelsen og andre offentlige lodsejere/myndigheder udarbejder handleplaner, vælger virkemidler og foretager den konkrete forvaltning indenfor rammerne af indsatsprogrammet. Mulige virkemidler nævnt i bilag 2 skal derfor betragtes som eksempler på, hvorledes indsatsprogrammet kan gennemføres.

Sammenhæng og synergi med vandplan

Natura 2000-planen er koordineret med vandplanen. Ifølge Vandrammedirektivet må tilstanden af vandområderne ikke forringes, og vandplanens indsatsprogram vil generelt forbedre den eksisterende vandkvalitet i større søer, vandløb, fjorde og kystvande. Forbedringen sker ved reduktion i tilførslen af næringsstoffer og miljøfarlige stoffer

samt stedvis sikring af en mere naturlig hydrologi i ådale. Vandplanen vil desuden forbedre de fysiske forhold og sikre kontinuiteten på udvalgte vandløbsstrækninger. Disse indsatser forventes i de fleste tilfælde at bidrage til at forbedre tilstanden i de vandafhængige habitatnaturtyper og i levestederne for de arter, der er tilknyttet vand. Der er gode muligheder for at opnå andre synergieffekter mellem de 2 planer, men i enkelte tilfælde kan der opstå konflikter, f.eks. hvor indsats efter vandplanen medfører oversvømmelser af habitatnaturtyper eller levesteder for arter.

Planlagt indsats efter vandplanen, der kan påvirke udpegningsgrundlaget i et Natura 2000-område væsentligt, skal konsekvensvurderes i henhold til habitatdirektivets artikel 6, stk. 3. Indsatsen kan i givet fald kun gennemføres, hvis det på grundlag af bedste faglige viden dokumenteres, at aktiviteten ikke vil skade bevaringsmålsætningen for området. Potentielle konflikter mellem Vand- og Natura 2000-planen skal som udgangspunkt være afdækket i forbindelse med vedtagelse af vandplanen.

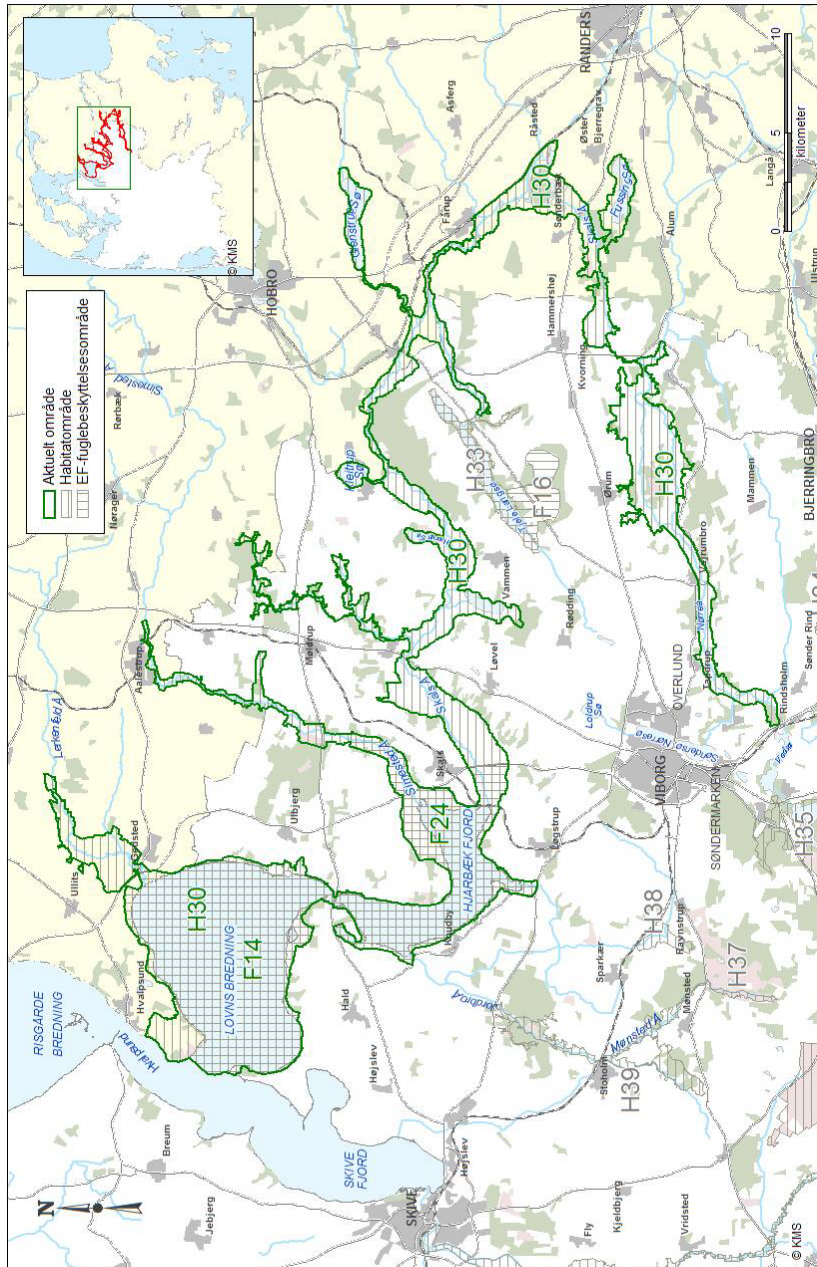
Strategisk miljøvurdering

I medfør af Bekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009 af lov om miljøvurdering skal der foretages en miljøvurdering af planer og programmer, der omhandler fysisk planlægning og arealanvendelse, eller som kan påvirke et internationalt beskyttelsesområde væsentligt.

I bilag 4 er der udarbejdet en miljørapport, der belyser konsekvenserne ved at gennemføre Natura 2000-planen for område nr. 30.

Bilag 1. Kort over Natura 2000-områdets geografiske beliggenhed og afgrænsning

Natura 2000-områdets afgrænsning. Natura 2000-området består af habitatområde H30 (vandret grøn skravering) og fuglebeskyttelsesområde F14 og F24 (lodret grøn skravering). Andre Natura 2000-områder er vist med bleg skravering.

Bilag 2. Opsummering af Natura 2000-planen og mulige virkemidler

En opsummering af Natura 2000-planens indhold, mål og indsatsprogram findes samlet i Bilag 2- opdelt på de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for det på gældende Natura 2000-område.

Se [Naturstyrelsens hjemmeside](#) – under opslag om plan for dette Natura 2000-område.

Bilaget indeholder endvidere en oversigt over mulige virkemidler, der er eksempler på, hvordan indsatsprogrammet kan gennemføres.

Sammen med bilag 2 findes på hjemmesiden baggrundsmateriale for planerne samlet i basisanalyse og tillæg til basisanalyse samt henvisning til kort over forekomst af de kortlagte og tilstandsvurderede naturtyper.

Bilag 3. Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver

Ved igangsætningen af Natura 2000-planprocessen blev der identificeret en række væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver. På baggrund her af blev der opstillet 4 sigtelinjer, der formulerer prioriteringen af den nødvendige indsats. Sigtelinjerne sætter dermed rammerne for Natura 2000-planlægningen.

De overordnede rammer er formuleret i nedenstående bilag. Teksten indgik i idéfasen for vand- og naturplanlægningen, juni – december 2007.

Antallet af naturtyper, der kortlægges og tilstandsvurderes er siden udvidet.

Væsentlige naturopgaver

Miljøministeriet har udarbejdet en oversigt over væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver i Natura 2000-planlægningen. Det er de opgaver, som tillægges den højeste prioritet i 1. planperiode fra 2010 til 2015:

Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver i Natura 2000-planlægningen:

Danmark er ifølge Habitatdirektivet forpligtiget til at iværksætte de nødvendige foranstaltninger, der sikrer eller genopretter en gunstig bevaringsprognose for de naturtyper og arter, der udgør habitatområdernes udpegningsgrundlag.

Samtidig er Danmark forpligtet til, via gennemførelsen af Fuglebeskyttelsesdirektivet, at træffe egnede foranstaltninger med henblik på at beskytte yngle- og rasteområder for en række fuglearter.

Væsentlige trusler mod naturen

En række faktorer udgør de væsentligste trusler mod de direktivudpegede naturtyper og arter:

Næringsstofbelastning medfører markante forringelser af terrestriske naturtyper, søer, vandløb og kystnære farvande først og fremmest som følge af gødskning, afstrømning fra markarealer og kvælstofnedfald. Store mængder næringsstoffer i naturen fremmer ensartede næringskrævende artssamfund på bekostning af et alsidigt plante- og dyreliv og medfører forringede forhold for den biologiske mangfoldighed og naturtyper og arter;

Tilgroning ændrer på afgørende vis levevilkårene for en række plante- og dyrearter, herunder fuglene. Det truer også især lysåbne naturtyper som moser, enge, klitter, heder, overdrev men også egeskove ofte som følge af manglende eller utilstrækkelig drift;

Fragmentering skaber isolation af arternes bestande, hvorved de risikerer at uddø. Foruden et direkte tab af naturareal, forringes de eksisterende naturtypers tilstand og deres økologiske funktioner;

Udtørring er en vedvarende trussel mod mange våde naturtyper og de tilhørende arter som følge af en ændring i de naturlige vandforhold;

Invasive arter er ikke hjemmehørende arter, der spreder sig. De optager plads og fortrænger det oprindelige plante- og dyreliv og findes i dag på mange naturarealer;

Forstyrrelse kan være en afgørende faktor navnlig for truede og sårbare arter, der på grund af levevis og specifikke krav til levested, vil være følsomme overfor menneskelige aktiviteter. Ofte vil truslerne påvirke i samme retning. For eksempel er tilgroning ofte en effekt af næringsstof-belastning og udtørring, tillige er presset på mange arter højt på grund af fragmentering, og det øges yderligere med forekomst af for eksempel invasive arter og menneskelig forstyrrelse.

Overordnet målsætning

Målsætningen er, at de udpegede naturtyper og arter på sigt opnår "gunstig bevaringsprognose". Der skal opstilles en langsigtet målsætning for hvert af de udpegede Natura 2000-områder.

Målsætningen rækker udover 1. planperiode og beskriver en tilstand, der tager hensyn til potentialet i de lokale naturforhold og i de udpegede områder som helhed.

Sigtelinjer for indsatsen i 1. planperiode

Natura 2000-planen skal under hensynstagen til den overordnede målsætning opstille konkrete retningslinjer for indsatsen i 1. planperiode for hvert enkelt beskyttelsesområde. Det kan være en indsats, som strækker sig ud over planperioden, men som skal iværksættes nu.

Opfyldelsen af Habitat- og Fuglebeskyttelses-direktivernes krav om "gunstig bevaringsprognose" er en opgave, som strækker sig over lang tid og kræver en omfattende indsats. Det er derfor nødvendigt at prioritere og målrette indsatsen i den enkelte planperiode. Den nationale prioritering af indsatsen i 1. planperiode fokuserer på at sikre naturtilstanden for udpegede naturtyper og bestandene for udpegede arter. Der vil på baggrund af naturmæssige forskelligheder være regionale forskelle i gennemførelsen af indsatsen.

Sikring af naturtilstanden af eksisterende naturarealer og arter i beskyttelsesområderne

Ifølge direktiverne skal de naturtyper og arter, der udgør områdernes udpegningsgrundlag, have en gunstig bevaringsprognose. Der er således en forpligtigelse til at sikre naturen mindst samme tilstand som ved direktivernes ikrafttræden. Dette kræver ofte en løbende driftsindsats og en vedvarende indsats mod næringsstofbelastningen på de eksisterende naturarealer for at opretholde eller genoprette dem i samme tilstand.

Sikring af de små naturarealer

De små naturarealer er ofte i dårlig naturtilstand, blandt andet fordi de er så små, at påvirkningen fra omgivende arealer har stor betydning. En udvidelse af små naturarealer indenfor beskyttelsesområderne samt eventuelt sammenkædning af arealer via spredningskorridorer og trædesten kan være nødvendig for at opretholde naturtilstanden også på længere sigt.

Sikring af naturtyper og levesteder som lovligt kan ødelægges

Der skal ske en sikring af de naturtyper og levesteder, der ikke er beskyttet mod aktiviteter, som direkte kan ødelægge dem. Det drejer sig for eksempel om skovens naturtyper og sten- og boblerev på havet. Der vil derudover være andre ikke beskyttede levesteder for visse af direktivernes arter, hvor en sikring kan være nødvendig, for eksempel for visse fuglearter.

Indsats for truede naturtyper og arter

For naturtyper og arter, hvis status på landsplan er i fare for at blive voldsomt forringet i 1. planperiode, og hvor der er en fare for, at de forsvinder fra den danske natur på sigt kan en egentlig naturgenopretningsindsats og/eller målrettet drift være nødvendig. Som eksempler på truede naturtyper og arter kan nævnes højmoser, eremit og sorterterne.

Natura 2000-planlægningen fastlægger desuden retningslinjer for myndighedernes skønsmæssige beføjelser efter lovgivningen i øvrigt.

Natura 2000 og Vandrammedirektivet

Gennemførelsen af Vandrammedirektivet og vandplanerne forventes at bidrage til at imødegå nogle af ovennævnte trusler. Eksempelvis genskabes nye naturområder i ådale, og vandkvaliteten vil blive forbedret. Omfanget af synergieffekten mellem Natura 2000 og Vandrammedirektivet vil blive tydelig undervejs i planprocessen. For vandforekomster, der også er omfattet af Natura 2000-direktiverne, vil det strengeste af miljømålene være gældende.

Med målbekendtgørelsen er der fastlagt nærmere retningslinjer for fastsættelse af mål i Natura 2000-områderne og defineret en 5-

trinskala for naturtilstanden i 23 lysåbne naturtyper. Et tilsvarende tilstandssystem er under udarbejdelse for de 10 skovnaturtyper og for direktivernes arter. På et senere tidspunkt vil et tilstandssystem for såvel de ferske som de marine naturtyper blive udarbejdet.

Bilag 4. Miljørapport for Natura 2000-planen
Miljørapport for Natura 2000-planen for område nr. N30 Lovns
Bredning, Hjarbæk Fjord og Skals, Simested, Nørre Ådale samt
Skravad Bæk

- kan læses på [Naturstyrelsens hjemmeside](#) under opslag om plan for dette Natura 2000-område.

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.nst.dk